

om landet följande. På frågan om vem landet tillhör är det bibliska svaret enkelt och entydigt: Gud (Ps. 24:1). Ofta hänvisas till att Gud har lovat Abraham och hans ättlingar detta land, vilket förstås som att detta löfte gäller judarna. Isaac har en lång rad invändningar mot denna förenklade bild. För det första anger inte Bibeln några entydiga gränser för detta land. Exakt vilket territorium menar kristna sionister att judarna ska ha rätt att göra anspråk på som sitt, frågar han. Dessutom var löftet om landet villkorat. Om Israels folk inte följer Guds bud kommer landet att tas ifrån det. Isaacs viktigaste poäng är att det i detta sammanhang inte handlar om att utesluta folk med annan DNA då löftet om landet är inkluderande (Hes. 47:21–23). Hänvisande till Joh. 8:39 skriver han: ”For Jesus, being a son of Abraham is not a DNA thing. It is not about ethnicity. It is about doing the works of Abraham.” (s. 90)

På denna bibliska grundval vädjar han om samlevnad mellan alla i landet. Att definiera det som ett land endast för judar och med synliga eller osynliga murar separera ”de andra” är en synd. Han uppmanar till kamp mot antisemitism och mot islamofobi och för samlevnad mellan judar, kristna och muslimer. Samtidigt är han tydlig med att de kristna i förhållande till judar och muslimer också skall vittna om sin tro på Jesus – men alltid med kärlek och respekt. Trots att udden är riktad mot Israels ockupation är han också kritisk mot det palestinska styret. Att den palestinska konstitutionen slår fast att Palestina ”officiella religion” är islam gör att han känner sig som en andra klassens medborgare.

Denna nyanserade och välskrivna bok är en vädjan till världen, och inte minst kristenheten, att lyssna på den palestinska rösten. Dessvärre befarar jag att boken kommer att läsas av dem som redan gör det. De som borde vidga sina vyer och ta till sig ett budskap från andra sidan kommer knappast att öppna den.

Svante Lundgren
Docent, Forskare
Lunds universitet

JUTTA JOKIRANTA & NINA NIKKI (TOIM.)

Kirjakääröistä digiraamattuun: Pyhän tekstin idea, muoto ja käyttö. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 122. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura 2021. 537 s.

Jutta Jokirannan ja Nina Nikin toimittama laaja artikkelikokoelma käsittelee pyhiä tekstejä ei niinkään sisällöllisestä, vaan pyhyden idean näkökulmasta. Artikkelit luotaavat tekstien pyhyttä usealta eri kantilta, mutta enemmän tai vähemmän punaisena lankana kulkee sen problematisointi, mikä tekee tekstistä pyhän ja mitä tekstin pyhyys merkitsee sen käyttäjille.

Kirja rakentuu neljän eri temaattisen kokonaisuuden alle. Ensimmäinen teema käsittelee pyhien tekstien muotoutumista, muuttumista ja kokoelmien rajoja eli kanonisointia. Toinen teema, pyhät tekstit ja pyhät perinteet, esittelee paitsi Lutherin raamatuntulkintaa, myös muiden uskontoperinteiden, kuten hindulaisuuden, ortodoksisen kirkon ja islamin kirjoituksia. Kolmannen teeman alla pyhiä tekstiä lähestytään niiden materiaalisuuden kautta. Neljäs teema tuo pyhät tekstit nykykontekstiin. Siinä kirjoitusten käyttöön perehdytään esimerkinomaisesti bibliodraaman, latinalaisamerikkalaisen helluntailiikkeen ja uskontodialogin näkökulmista. Artikkeleita on ilahduttavat, muttei kuitenkaan puuduttavat, kaksikymmentä kappaletta, joista lukija voi poimia itseään kiinnostavimmat ja hyppiä edestakaisin. Teos on helposti lähestyttävä ja rohkaisee tutustumaan myös teemoihin, joihin lukija ei välttämättä ole aiemmin perehtynyt.

Kirjan aihe on ajankohtainen. Pyhien tekstien tuntemus ja merkitys saattavat olla vähentyneet Suomessa, mutta samaan aikaan etenkin Raamattu on herättänyt viime vuosina melko paljon yhteiskunnallista keskustelua. Pyhyden käsitettä onkin siis syytä purkaa ja perata, jotta pystyisimme rakentavammin pohtimaan, mitä tekstin pyhyys kenellekin tarkoittaa ja toisaalta myös mitä se ei saisi tarkoittaa, mikäli haluamme yhteiskuntamme olevan vapaa. Aihe on herkkä, mutta se on myös tarpeellista ottaa suurennuslasin alle, koska mikään teksti ei ole

itsessään pyhä, kuten Jokiranta ja Nikki johdannon otsikoivat.

Johdanto onkin erinomainen katsaus pyhyteen käsitteenä. Kuten eksegeettiseltä teokselta voi odottaa, siinä käsitellään *pyhän* etymologiaa ja merkityskenttiä, mutta myös *tekstin* käsitteen taustoihin syvennyttään. Tämä virittää lukijaa erityisesti kolmannen teeman artikkeleihin, joissa reflektoidaan virkistäväällä tavalla tekstikanavan eli median merkitystä tekstile ja sen pyhyydelle. Marshall McLuhanin ajatus ”the medium is the message”, johon viitataan johdannon lisäksi myös Martti Nissisen erinomaisessa artikkelissa profetioiden materiaalisesta ulottuvuudesta, on jo 1960-luvulta asti kuulunut viestinnän ja markkinoinnin vakiofraaseihin. Myös väline on viesti. Tekstien sisältöön tyyppillisesti viehtyneiden eksegeettien soisikin olevan tietoisempia ajatuksesta. Kuten Nissinen esittää kiehtovin esimerkein (muun muassa Deir Allan seinäkirjoitus ja assyrialaiset profeettaoraakkelit), viestintäväline määrittelee tekstin mitat ja ilmaisutavan. Pyhäänkin tekstiin vaikuttavat välineen materiaaliset rajoitteet, ja teknologinen kehitys vie tekstisisältöjä uusiin suuntiin. Esimerkiksi kääroformaatin kehittyminen loi ammattikirjureille uudenlaisen kirjallisuudenlajin, profeettakirjan. Profetia ei enää vaatinut ekstaattista suullista performanssia pohjalleen, vaan siitä tuli vanhemman tradition uudelleentulkintaa. Myös Susanna Asikaisen digitaalisia Raamattuja käsittelevä artikkeli osoittaa ansiokkaasti välineen merkityksen. Monet digiraamattujen alustat hyödyntävät ”suostuttelevia teknologioita”, jotka ohjailevat lukijaa tiettyyn raamatunlukemisen tapaan.

Myös muissa kolmososan artikkeleissa herätellään lukijaa tiedostamaan tekstikanavan merkitys sen oletetulle pyhyydelle. Erityisen kiinnostava on Peppi O’Connorin artikkeli, jossa hän pohtii useamman kognitiotieteellisen teorian kautta tekstin materiaalisuutta kirovesirituaalissa (4. Moos. 5:11–31). Esimerkiksi laajennettu kognitio viittaa siihen, miten myös ihmismielen ja ajattelun ulkopuoliset asiat, kuten kieli, symbolit ja kirjoittaminen, laajentavat ja ohjaavat ihmisen kognitiivista kapasiteettia,

eli oppimista, ymmärtämistä ja muistamista. Kirovesirituaalissa Jahven nimen (maaginen) kirjoittaminen teki rituaalin vaikuttavaksi tuomalla pyhyden osaksi ihmisten materiaalista todellisuutta. Kaksoisprosessointiteorian mukaan kirjoitettu teksti myös tukee kontrolloitua ja teologisesti ”oikeaoppista” ajattelua. Kirjalliset tekstit voivat ikään kuin ylittää automaattisen liskoaivoajattelun kannustamalla hitaampaan ja analyttisempaan pohdintaan.

Kognitiivista lähestymistapaa lähellä oleva kulttuurievoluution käsite esiintyy kahdessa artikkelissa, ykkösosaan kuuluvissa Nikin ja Pasi Hyytiäisen artikkeleissa. Nikki pohtii kulttuurievoluution näkökulmasta varhaiskristillisiä kirjeitä, joiden hän osoittaa kantaneen merkittävää leviämispotentiaalia. Kirjeiden omakohtainen (self-related) tapa puhutella lukijaa (kuulijaa) toisessa persoonassa ”loihtii” poissaolevan kirjoittajan, kuten Paavalin, paikalle. Ihmismielen korkea virittyneisyys tunnistaa toimijoita (agency) suosii tämäntyyppisten kulttuurituotteiden selviytymistä historiassa: vielä tänäkin päivänä Paavalin kirjeiden lukija voi kokea tekstin olevan ikään kuin osoitettu hänelle. Hyytiäinen esittelee itse kehittämänsä termin *evoluutiivinen tekstikritiikki*, jonka avulla hän vetää yhtäläisyysmerkkejä geneettisen evoluution ja käsikirjoitusten muutosten välille. Artikkelista nostettakoon kaksi erityisen tärkeää havaintoa: ensinnäkin, kaikki Raamatun tekstien käsikirjoitukset ovat alun perin itsenäisiä ja ainutlaatuisia teoksia, eikä näin ollen alkuperäistä, kahden kannen välissä olevaa ”Raamattua” ole olemassaakaan. Toiseksi, tästä seuraten, pyhä teksti ei oikeastaan voi olla muuttumaton. Hyytiäinen kiteyttää, että kuten biologiassa, ”[j]os laji ei pysty mukautumaan muuttuviin olosuhteisiin, se kuolee sukupuuttoon. Samoin voi käydä tekstile: jos sitä ei mukauteta kuhunkin aikaan, se voi muuttua käsittämättömäksi ja vieraaksi.” (s. 176)

Kirja ravisteleeikin evidenssi edellä tiettyjä oletuksia pyhien tekstien synnystä. Yhteisö – joka tosin ei ole mikään kasvoton ihmismassa, vaan joukko eriasteista valtaa käyttäviä yksilöitä – asettaa pyhyden tekstile ja määrittelee aina uudelleen, mikä on pyhää ja mikä ei. Kaanonin

muodostumisen problematiikka on mielestäni kirkkaimmillaan Ulla Tervahaudan artikkelissa ”melkein” pyhistä teksteistä, joita hän valottaa kahden erilaisen kohtalon kokeneella, mutta samalle ”pyhän ja ei-pyhän väliselle harmaalle alueelle” päätyneellä varhaiskristillisellä tekstillä, Hermaan Paimenella ja Marian syntymällä. Hermaan Paimenen kirjoittaja näyttää kaikin tavoin pyrkineen tekemään tekstistään pyhän kirjoituksen. Vaikka Paimen olikin suosittu 300–400-luvuille asti ja nautti jonkinlaista kandidaattistatusta Uuden testamentin kaanonissa, vaipui se keskiajalla unohduksiin. Aivan toisenlainen kehityskulku on Marian syntymällä (niin kutsuttu Jaakobin protoevankeliumi), jota ei koskaan varsinaisesti mielletty pyhäksi, kanoisoiduksi kirjaksi, mutta se nousi merkittävään rooliin kirkollisessa juhlaelämässä. Pyhyyttä ei näin ollen voi täysin kontrolloida, ja on myös osittain sattumanvaraista, mitkä tekstit päätyvät pyhäksi. Esimerkiksi Markuksen evankeliumin niukasta käsikirjoitusmäärästä päätellen teos olisi yhtä lailla voinut jäädä meille tuntemattomaksi. Varhaiskristillisessä kontekstissa on erityisen selvää, että pyhyys on yhteisön jälkikätehen antama arvo tekstile. Uuteen testamenttiin päätyneet tekstit on kirjoitettu vailla intentiota tuottaa ”pyhää” tekstiä.

On hyvä, että myös muiden kuin luterilaisten uskontoperinteiden pyhiä tekstejä käsitellään, sillä ”jos tunnet vain yhden, et ymmärrä yhtäkään”, kuten Jokiranta ja Nikki linjaavat. Kakkosteeman alla olevat artikkelit eivät kuitenkaan tunnu aivan yhteismitallisilta. Pekka Lindqvistin artikkeli rabbiinisissa teksteissä esiintyvistä ajatuksesta, jonka mukaan pyhät kirjoitukset tekevät kädet epäpuhtaiksi, omaa selvästi kapeamman fokuksen kuin esimerkiksi Johan Bastubackan ortodoksista kaanonia tai Jyri Komulaisen hindulaisia traditioita käsittelevät artikkelit. Tällaisessa artikkelikokoelmassa kirjavuus on toki ymmärrettävää, eikä se välttämättä häiritse lukijaa. Toinen puute liittyy pyhän tekstin idean kehityskulun kuvaamiseen: jäin kaipaamaan vielä pidemmälle menneisyyteen ulottuvaa katsausta siitä, missä, milloin ja miksi pyhän tekstin idea syntyi. Muinaisen Lähi-idän asian-

tuntijoilla olisi varmasti ollut annettavaa tähän kysymykseen. Kaikilta artikkeleilta olisi toivonut myös reflektiota siitä, miten oma tutkimusaihe suhteutuu kysymykseen pyhän tekstin ideasta ja sen seurauksista. Osa kirjoittajista onnistuu kytkemään toisia selkeämmin artikkelinsa kirjan taustalla olevaan kysymykseen pyhyydestä.

Kirjan ehdoton ansio on sen edustama metodologinen rikkaus ja eksegetiikan uudempien suuntausten esittely. Lukija löytää ilokseen otettamattomiakin yhteyksiä artikkeleiden välillä, kuten Ritva Palménin keskiaikaisessa kontekstissa ja Susanna Asikaisen digiraamattujen maailmassa esiintyvä *hyperteksti*. Teos osoittaa toimittajien ennakkoluulotonta otetta eksegetiikkaan ja motivaatiota tuoda saman teeman äärelle asiantuntijoita teologian eri aloilta, myös eksegetiikan ulkopuolelta. Toivon, että teos tavoittaa paitsi eksegetiikanmieliset, myös monet muut pyhistä teksteistä kiinnostuneet lukijat.

Johanna Salovaara, TM, KTM
Eksegetiikan väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto

JAN-OLAV HENRIKSEN & PÅL REPSTAD

God after the Church Lost Control: Sociological Analysis and Critical-Constructive Theology. Routledge New Critical Thinking in Religion. Theology and Biblical Studies. Abingdon & New York. Routledge: 2022. 161 s.

Titeln på Jan-Olav Henriksens och Pål Repstads bok, ”Gud efter att kyrkan förlorat kontrollen” är väl vald. Den skakar om en seglivad föreställning att människors gudstro fortfarande i dagens Norden kunde kontrolleras av kyrkan och kyrklig tradition.

Författarna är också väl skickade att skriva denna bok. Pål Repstad är tidigare professor i religionssociologi vid Universitetet i Agder och kanske den främsta företrädaren för sitt ämne